

כלי יקר

גיליון 89 שנה ב' ה'תש"פ

פרשת קרח

דבר המערכת

מפני השיבות נושא זה, סדר העלון שונה!

חיל ורעדה אחזתנו, עת החלנו במלאכת הקודש להביא ביאור רבנו זי"ע על פרשת קרח, ידועים לכל דבריו של רבנו זי"ע אודות נגע המחלוקת, אשר הוא הוא סיבת המשך הגלות, ובאם לא לומדים בעיון בגנות מידה זו, הרי כל אדם יכול להכשל בכך, והדברים מחרידים כל לב.

וכפי שכתב רבנו זי"ע ב'עוללות אפרים' [חלק ה, יג] בני קרח לא מתו עדיין, כי בכל דור ודור נמצאו בני גילם אנשי מחלוקת ובעלי קנאה ורודפים אחר הכבוד, כי שני מידות אלו הקנאה והכבוד בוקעים בקיעות בעם ה', וגורם שתמיד הם מחולקים ואינם באגודה אחת, ואפילו השלימים שבנו נכשלים בשני מידות אלו.

וכפי שהבאנו בעלון זה את דברי רבנו זי"ע מספרו 'עיר גבורים': אף עתה בדורות אלו ישראל אוהזין במידות של קורח ועדתו, ומפני השיבות הדברים שנינו את סדר העלון, והשבוע כל העלון הינו מאמר אחד מקובץ מדברי רבנו זי"ע מחלק מספריו. ובסופו מאמר נוסף מרבנו זי"ע בגודל מעלת השלום. כי שלימות אומה זו תלוי בזמן ששלום ביניהם.

ואמנם לא זכינו להביא כל דבריו בגנות המחלוקת, אך השתדלנו שיהיו הדברים אך ורק מתוך פרשת קרח, ואולי עוד חזון למועד להביא בקובץ מסודר את כל אזהרותיו של רבנו זי"ע מאש המחלוקת אשר שורפת כל פינה ואין כמעט מי שאינו נכשל בכך.

והלוואי ויהיו הדברים מחזקים, ונוכה להשכין שלום בתוכי עם ישראל, ועל ידי כך לזכות לברכת שלום שהיא הברכה הכוללת הטמונים בה כל הברכות כולם.

בברכת התורה
מערכת עלון כלי יקר

ביאור פרשת קרח - וסכנת המחלוקת

זיקה קרח בן יצהר בן קהת בן לוי [במדבר טו, א]

בקיחה זו באו הרבה פירושים, יען כי לא פורש אם קיחה 'בידים' או 'בדברים', כמו 'קח את הלויים' [במדבר ח, י]. ויש אומרים שכל הסיפור נמשך עד בני ראובן, שלקח לו למחלוקתו את בני ראובן, כי ראה ללקט אליו כל מרי נפש, וידע כי נפשם מרה על הבכורה שלקחה מראובן, ואף על פי שיעקב נטלה ולא משה מכל מקום על ידי שתחזור כל שררה לבעליה יחשבו שגם להם תחזור הבכורה ויסקימו עם קרח.

ויש אומרים שלקח לו לטענה את בן יצהר, כי זאת היתה עיקר טענתו לומר אחי אבא ארבעה הוו וכו' מאחר שאני 'בן יצהר' מי ראוי לטול השניה כפירש רש"י. ויש אומרים וי"ו של ודתן נוספת כו"ו של זאיה וענה' [בראשית לו, כד], וביאורו שלקח את דתן ואבירם לצרפם אליו, ונכון לומר שתרווייהו איתנהו, שלקח לו לטענה מה שהוא בן יצהר, ולקח לו גם את דתן ואבירם ואון, ולפי זה לא תהיה הו"ו נוספת.

ועיין עוד בדברי רבנו ב'שפתי דעת' [מאמר רמז]

לקח כל הדברים השייכים אל המחלוקת

זיקה קרח בן יצהר בן קהת בן לוי וגו' [במדבר טו, א], פירש רש"י, פרשה זו יפה נדרשת. וכי לא ראה רש"י שום דרש יפה כי אם זה, אלא כך פירושו, לפי שכל דרש צריך שיהיה לו רמז בפירוש המלות חוץ מדרש זה, לפי שסתם הפסוק לקיחתו, כי אמר זיקה קרח ולא פירש מה לקח, אם כן, מסתמא דעת הפסוק לומר לך שכל הדברים השייכים אל המחלוקת את כולם לקח לו לטענה, ואם כן, מעתה הרשות נתונה לכל דורש לומר את זה לקח או את זה, אף על פי שאין הדבר מפורש במקרא, מכל מקום נקרא יפה נדרש, כי בזה רצה הפסוק. ומטעם זה רבו הפירושים בלקיחה זו.

כי יש אומרים [רש"י שם] לקח את עצמו לצד אחד. ויש אומרים [במדבר רבה יח, ב] לקח ראשי סנהדראות מאתים חמישים איש, כדי שגיעו לכל שבט עשרים ושלשה סנהדרין קטנה חוץ משבט לוי [הוקוני במדבר יח, ב]. ויש אומרים [במדבר רבה שם, ג], לקח טליתות וכו'. ויש אומרים [מהר"ם אלשיך במדבר שם], לקח לו לטענה בן יצהר, ממה שהוא בן יצהר, כפירש רש"י. עד כאן דברי רבנו זי"ע ב'שפתי דעת'.

ביאור פרשת קרח - וסכנת המחלוקת

קרח חלק על פרשת ציצית - דתן ואבירם הוסיפו את מצות מזוזה

ובמדרש [במדבר רבה יח, ג] אמרו 'ויקה קרח מה לקח טלית שכולו תכלת וכו'. ומסיק ששאל עוד 'בית מלא ספרים אם חייב במזוזה וכו', בשלמא ציצית דרש סמוכין, מדסמך 'ויקה קרח' ל'פרשת ציצית', אבל 'מזוזה' מאן דכר שמיה, ונראה לומר דמפיק לה מדכתיב [פסוק כז] 'ודתן ואבירם יצאו נצבים פתח אהליהם', למה ליה למכתב 'פתח אהליהם' אלא שיצאו נצבים לחרף ולגדף על המזוזה שבפתח אהליהם, והנה קרח חלק על פרשת ציצית, ודתן ואבירם הוסיפו עוד לחלוק על מצות המזוזה שבפתח האהל, כי אמרו שמושה בדה מלכו שתי מצות אלו, והיה זה מעין מחלוקתם כמו שאמר רבינו בחיי, כי אמרו כשם שטלית שכולו תכלת הסברא נותנת שהוא פטור מציצית, וכן בית מלא ספרים פטור ממזוזה, כך בזמן שכל העדה קדושים אינן צריכין למנהיג.

ציצית ומזוזה - מזכירים את מצות ה'

ועוד רמוז בזה לומר שעיקר טעם שני מצות אלו להיות לאדם כמזכירים את מצות ה', כמו שנאמר [במדבר טו, לט] 'וראיתם אותם וזכרתם וגו', וכן המזוזה כדי שיוזכר את ה' בבואו ובצאתו, ובזמן שכל העדה קדושים אינן צריכין לדבר המזכיר, כי בלאו הכי ה' לנגדם תמיד הוא יתברך וכל מצותיו, ואין צורך בהם כי אם לאנשים שכיחי אלהים.

מדוע נענשו בניהם של קרח

ומטעם זה נענשו המה וטפם, ויש להתבונן אם קרח ועדתו חטאו טף למה באים לעונש זה, אלא לפי שחלקו על ציצית ומזוזה, ומסיק [שבת לב:] ר' יהודה ור' מאיר חד אמר בנים מתים בעון ציצית, וחד אמר בעון מזוזה וכו', וטעם לשניהם אחד הוא, לפי ששניהם באו לזכרון, כי המזוזה להיות ה' לנגד עיניו תמיד בבואו ובצאתו, והציצית לזכרון המצות, וכתיב [הושע ד, י] 'ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני', כי על ידי שתשכח תולדות המעשים הטובים אשכח גם סתם תולדותיך, ועוד, שהבנים ענף ממנו כציצית שהם ענף מן הבגד.

קרח אומר לבני ראובן - איני מתייחס אחר יעקב, כי לקח הבכורה מראובן

'ויקה קרח בן יצהר וגו'

ולא קחשיב בן יעקב, לפי שקרח היה מחניף לבני ראובן, ואמר דרך חנופה אין אני מתייחס אחר אבינו יעקב ואל יהי חלקי עמו במה שלקח הבכורה מן ראובן, על כן גם הפסוק אינו מיחסו אחריו. ורבותינו ז"ל אמרו [סנהדרין טז:] 'ויקה קרח, שעשה קרחה בעולם, בן יצהר, שהרתח את כל העולם כצהרים וגו', בן לוי, שנעשה לוייה לגיהנם, ולחשוב נמי בן יעקב שעיקב עצמו לגיהנם, יעקב בקש רחמים על עצמו שלא יחשב עמהם, שנאמר [בראשית מט, ה] בסודם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבודי'. לפי פשוטו ודאי לא לכבוד יהיה לו אם יחשב עמהם, כי על ידי זה ידרש שמו לגנאי, ועל כן בקש שלא יחד כבודו שמה,

דבר אחר כדי שלא יאמרו שמדה זו ירושה בידו מן יעקב שערער על הבכורה דהיינו על הכהונה, כי לפנים היתה העבודה בבכורות, ויאמרו שממנו למד קרח לערער על הכהונה, וכן במעשה זמרי יאמרו שירושה בידם מן יעקב שלקח שתי אחיות, על כן ייחס את קרח הקנאי עד לוי שהיה גם כן מקנא ביוסף. ומכל מקום המאמר מחוסר ביאור מהו הקרחה שעשה, ואיך הרתיח העולם כצהרים.

שמותיו ושמות אבותיו - הוראה על העתיד

וכפי הרמז מן הפסוק זולת המאמר של הגמרא, היה מקום לפרש השמות בדרך אחר והוא, שהמקרא ודאי אינו יוצא מידי פשוטו שהשמות כפשוטם, אך מאחר שפרט כל היחס הלזה נראה כי שמו ושם אבותיו היה הוראה על העתיד שיעמידו בן פורץ גדרו של עולם והוא קרח, כי השמות מרמזים על טענותיו ועל מחלוקתו, כי 'קרח' לשון קרחת שער, וכדרך שמוסיק בפרק חלק [סנהדרין קז:] 'ועוד גזו לכו למזייכו ומטלל לכו וכו', שמצחק בכם על שעשה אתכם קרח מן השערות, ונמצא שלקח לו זה לטענה נגד משה מה שעשה הלויים קרחים,

'בן יצהר' הוא לשון שמן, שחלק על הכהונה על אשר יצק על ראש אהרן שמן המשחה אשר מחציתו מאתים וחמשים, כדאיתא פרשת כי תשא [שמות ל, כג], ועל כן לקח למחלוקתו חמשים ומאתים איש, אף על פי שיש אומרים שלקח מספר זה כדי שיעלה גם כן לכל שבט כמספר סנהדרין קטנה כשתצרך אליהם עוד שלשה דתן ואבירם ואון, חוץ משבט לוי שלא היה איש מביניהם,

ביאור פרשת קרח - וסכנת המחלוקת

מכל מקום לפי דרכנו נוכל לומר שלכך לקח מספר זה, לומר אלו בני היצהר אשר ראויין להיות נמשח בשמן המשחה, אשר מחציתו חמשים ומאתים כמו שנמשח בו אהרן,

'בן קהת' הוא מלשון 'ולו יקחת עמים' [בראשית מט, ז], והוא לשון אסיפה והקהל, כי הוא אספם ורוחו קבצם להקהילם על משה ואהרן, כמו שנאמר [פסוק ג] 'ויקהלו על משה ואהרן',

'בן לוי', פירש רש"י פרשת ויצא [בראשית כט, לה] שנקרא לוי על שם שליוהו במתנות, וגם המתנות לקח לו קרח לטענה נגד אהרן, כדמוסיק בילקוט פרשת זו [טו, א] באלמנה אחת שהיה לה כבש, באה לגזז בא אהרן ונטל ראשית הגזז וכו', על כל אלה נופל לשון 'לקיחה', כי כולם לקח לו לטענה להחזיק מחלוקתו.

קרח חלק על מציאות השם יתברך, ועל בריאת העולם

אמנם לפי מה שמסיק במדרש, 'קרח', שעשה קרחה בעולם וכו', נראה שדעת בעל המדרש זה לומר שקרח חלק על מציאת השם יתברך כמו שנאמר 'הנועדים על ה', 'בהצותם על ה' [במדבר כו, ט], והיכן מצינו שקרח נועד על ה', אף על פי שאמרו רבותינו ז"ל [סנהדרין קי:] שהחולק על רבו כחולק על השכינה, מכל מקום היא גופא קשיא למה יהיה כחולק על השכינה, אלא לפי שקרח טען שהעולם קדמון קדמות השם יתברך והוא מחוייב המציאות, והוצרך לכפירה זו כדי לחזק מחלוקתו, כי הוא טען ואמר 'כי כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה', ודעתו לומר שאין יתרון ושררה לשום נוצר על חבירו, בדרך שאין קדימה חס ושלום לו יתברך על ברואיו, וזהו שאמר 'ובתוכם ה', והיה ראוי להיות ה' בראשם ולא בתוכם באמצע, אלא הורה והודה כביכול שאין לו קדימה קל וחומר בן בנו של קל וחומר מדוע תתנשאו אתם,

המקרה - לא יתמיד

ואמר להם משה 'בקר', גבולות חלק הקדוש ברוך הוא בעולמו, יכולים אתם להפוך בקר לערב כן תוכלו לבטל את זו, שנאמר [בראשית א, ד-ה] 'ויהי ערב ויהי בקר, 'זיבדל', וכתוב 'ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי' [ויקרא כ, כו], וכשם שהבדיל ישראל מן האומות, כך הבדיל את אהרן וכו' [רש"י בשם מדרש].

וכל משכיל ישתומם על המראה, מה ענין מראה הערב והבוקר לכאן, אלא לפי שקרח חלק אעיקרא דדינא לומר שהעולם קדמון, ומראה הערב ובוקר הכל במקרה, ואם כן למה תצא מלפניו יתברך להבדיל בין איש ובין רעהו, ומשה השיב לו מטונך ראייה, כי המקרה לא יתמיד זמן רב, והרי עיינו הרואות שאין אתה יכול לבטל הבדלת בקר וערב, אם כן אין זה מקרה, אלא כך נברא ברצונו, וכשם שהוא יתברך קדמון לכל נוצר, כך חלק מכבודו לאשר חפץ בו, וחלק גבולות ליום נתן גבולו ביום, ואת ישראל נתן 'עליון על כל העמים', כך נתן ברצונו יתברך גדולה זו לאהרן.

על ידי 'בריאה חדשה' - יוכח בריאת העולם

וזהו שאמר [פסוק ל] 'אם בריאה יברא ה' וגו', פירש רש"י 'אם בריאה פה לארץ מששת ימי בראשית מוטב ואם לאו יברא ה', וקשה לי למה לא נאמר בו 'כי טוב', כי לא מצינו לשון מוטב מפורש בפסוק, אלא ודאי כך פירושו, קרח חלק על הבריאה של ששת ימי בראשית וטען לא היו דברים מעולם, ואני אומר שיש בריאה, על כן אני אומר 'אם בריאה', רצה לומר אם היתה בריאה חדשה בששת ימי בראשית או 'יברא ה' חדשה בארץ ופצתה את פיה וגו', וידעו כי נאצו האנשים האלה את ה', במה שאמרו שלא היתה בריאה מעולם, ועכשיו יאמינו למפרע שהיתה בריאה כשם שברא ה' חדשה בארץ עכשיו.

אין נכון להאיר למי שלא מאמין בבריאת העולם

וזה דעת רבא [נדרים לט:] שדרש פסוק 'שמש ירח עמד וזבולה' [חבקוק ג, יא], מאי בעו בזבול, אלא שבמחלוקתו של קרח עלו לזבול וכו', אמר הקדוש ברוך הוא לכבודי לא מחיתם וכו', והיינו טעמא, לפי שקרח ערער על גבולות בקר וערב דהיינו שמש וירח, וטען עליהם שלא ה' חלק לכל אחד גבולו ותחומו לזה ביום ולזה בלילה, על כן עלו מרקיע לזבול, כי אין נכון להם להאיר למי שאינו מאמין שלא ה' פעל כל זאת. אך שלא יפה אמרו שיעשה דין לבן עמרם, עד שאמר להם הקדוש ברוך הוא לכבודי לא מחיתם וכו', והלא הדבר בוקע ועולה עד כסא כבוד ונוגע בכבודי יותר מבכבוד משה.

ביאור פרשת קרח - וסכנת המחלוקת

בזכות קרבן תמיד - מתקיימים השמש והירח

ומה שעלו דווקא לזבול, אחשוב בזה לפי שקרח ערער על הכהונה, ואמרו במדרש בעולת תמיד של בקר וערב שבזכותם יתקיימו שמש וירח אורות של יום ולילה, ואם תבטל הכהונה ותהיה ביד מי שאינו ראוי לה, אם כן באיזו זכות יתקיימו המאורות, על כן עלו לזבול כי בו בית המקדש ומיכאל כהן גדול, כדאיתא במסכת חגיגה [ג:]. ומכאן ראה שקרח חלק על גבולות שמש וירח ועל הבריאה, על כן אמרו ש'עשה קרחה בעולם', כי בהסתלק אלהותו יתברך כביכול הרי כל העולם נעשה קרחה, ובמה שעלו שמש וירח לזבול כבר יצאה החמה מנרתיקה ועל ידי זה 'הרתיה את העולם כלו כצהרים', והנוגע בענין האלהות גורם קהוי שינים למאמינים בו יתברך, כמו שנאמר במצרים שהיו שיניהם קהות כשראו קשירת הטלה [טור אורח חיים סימן תל], לכך אמרו 'בן קהת' שהקהה שיני מולידיו, ודי בזה מה שאמרנו בדרך דרש קצת ומעתה נבא לביאור הויכוח בדרך פשוט.

תא אחוי לך בלועי קרח - תהליך מחלוקת קרח מתאוות הכבוד לכפירה

והוסיף רבנו ז"ע ב'שפתי דעת' [מאמר ה]

ובפרק המוכר את הספינה [בבא בתרא עג:] 'אמר רבה בר בר חנה זימנא חדא הוה אזלינא במדברא, ואמר לי ההוא טייעא תא ואחוי לך בלוע דקרח, אחוי ליה תרי בזעי ונפיק קוטרא מבינייהו, שקל גבבא דעמרא ואמשייה במיא ואותביה בריש רומחא, אותביה שם ואיחרך וכו'.

מה ראה על ככה ליטול רומח דוקא וליתן בראשו עמרא ולמשייה במיא, אלא שרמזו לו כל עניני מחלוקתם של קרח, כי התחלת מחלוקתו היה מצד הקנאה שהטיל על משה ואהרן בקרן כהונה של אהרן ובקרן מלכות של משה, ואילו הם שני בני של יצהר שחלק עליהם, ויען כי הם תלו כל מעשיהם בהקדוש ברוך הוא, כי לא מלבם עשו כל אלה כי אם מפי ה', על כן אמר קרח 'אעיקרא דינא פירכא', וחלק גם על מציאת ה' ועל הבריאה, שנאמר [במדבר כו, ט] 'בהצותם על ה', על כן הראה לו 'תרי בזעי דנפיק קוטרא מבינייהו', זהו כנגד שתי בקיעות אשר זמם לעשות כהונה ובמלכות, אשר 'מבינייהו נפק קוטרא' עשן המחלוקת מן זנבות אודים העשנים, ועל ידי זה הטיחו דברים כלפי מעלה, כזרק חנית כלפי מעלה, על כן לקח רומח בידו, כנגד החנית שהזכרנו. ולקח 'גבבא דעמרא משוי במים' כדי שיהיה צמר נקי, 'ואותביה בריש רומחא', רמזו לו כלפי מעלה כביכול, שנאמר בו [דניאל ז, ט] 'רישיה כעמר נקי וגו', הושב בריש רומח זה והושם בתרי בקיעות אילו. 'ואיחרך', רצה לומר הוכנס גם הוא כביכול במחלוקתם, 'ואיחרך' בזה על ידי שהטיח דברים כלפי מעלה. ובא להודיע כמה גדול כח המחלוקת המתחיל מן הצד, באדם בן גילו, וסופו שיעלה אבק ועשן עד כסא הכבוד, כי כן טבע המחלוקת מבצבץ ועולה.

ולדעת רבותינו ז"ל [במדבר רבה יח, ג] 'שקרח חלק על מצות ציצית, לפי שעל ידי הציצית יבוא להסתכל בכסא הכבוד כמבואר למעלה [מאמר נא, ועיין בעלון כלי יקר לפרשת שלח לך], כי תכלת דומה לים וכו' [מנחות מג, ב], יכול להיות שלכך לקח 'גבבא דעמרא', כי עמרא היינו תכלת, כדמסיק בילקוט פרשת כי תצא [תתקלג] 'מדשש כיתנא תכלת עמרא', 'ואמשייה מיא', כי תכלת דומה לים, על כן המסתכל בתכלת יסתכל בצבע הים, ואז ילמוד מן הים מדת היראה. וכשיסתכל בים יסתכל לרקיע וילמוד ממנו מדת האהבה, כמבואר יפה בכלי יקר [במדבר טו, לח], ועל ידי האהבה יגיע לכסא הכבוד. ועל כן הראה לו הטייעא זה, שברומח זה דהיינו החנית אשר זרק כלפי מעלה היה העמרא נחרך, דהיינו התכלת שחלק עליו ומשוי במים רמז למראה הים, כי בהקדמה זו חלק על ה' ועל משה ועל מצותיו. לכך שמע דאמרי 'משה אמת ותורתו אמת והם בדאים' [בבא בתרא עג:], מכלל שבמעשיו של הטייעא רצה לעשות לו רמז איך המצות היו נחרכים בתרי בזעי אילו, כמו שאמר 'אותביה שמה ואיחרך', רצה לומר הצמר איחרך, רמז למצות ציצית אשר עליו חלק. עד כאן דברי רבנו ז"ע ב'שפתי דעת'.

אף עתה ישראל אוהזין במידות קרח

והוסיף רבנו ז"ע ב'עיר גבורים',

ומה שאמר 'תא אחוי לך בלועי דקורח', רוצה לומר שהראה לו איך אף עתה בדורות אלו ישראל אוהזין במידות של קורח ועדתו, והראה לו 'תרי בזעי' אלו שני מידות הקנאה והכבוד, 'ובזעי' הוא לשון 'בקיעה', רמז שעושין בקיעות בעם ומפרידין חיבור הלבבות,

ביאור פרשת קרח - וסכנת המחלוקת

המחלוקת מנתקת החבל המחבר בין ישראל להקדוש ברוך הוא

'ונפק קוטרא מינייהו' קוטרא הוא לשון 'קשר', שהקשר של ישראל נפק מינייהו מצד שני מידות אלו נפרד הקשר, או הקדוש ברוך הוא שהוא דבק עמנו, שנאמר [ירמיה יג, יא] 'כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש, כן הדבקתי אלי כל בית ישראל', ואותו הקשר שהיה להקדוש ברוך הוא עמנו נפק חס ושלוש מינן בזמן שישראל אוחזים בשני מידות אלו, כמו שאמרו רבותינו ז"ל [עין דעת זקנים דברים לג, ה] 'זיהי בישורון מלך ואימתו, בזמן שהתאספו ראשי עם יחד, ובזמן שיאגודתו על ארץ יסדה', היינו בזמן שישראל באגודה וקשר אחד, אז השכינה ביניהם, אבל בזמן שחלק לבם אז הותר הקשר, ואף השכינה עולה לה למעלה,

וזהו שנאמר [הושע ד, יז] 'חבור עצבים אפרים הנח לו, חלק לבם עתה יאשמו', שבזמן שהם חיבור אחד אף על פי שעובדים עצבים הנח לו [עין בראשית רבה לח, ט], אבל בזמן שחלק לבם 'עתה יאשמו', מאי 'עתה יאשמו', אלא שנאשמים במה שנאמר [ישעיה לג, ז] 'עתה אקום יאמר ה' עתה ארומם אתה אנשא', שהשכינה מסתלקת ועולה לה למעלה,

וזהו שאמר 'עתה יאשמו', באותו 'עתה' הנרמז בפסוק 'עתה אקום יאמר ה'', והוא על דרך 'זיהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד', אבל בזמן ששני מידות אלו בישראל הנקראו 'תרי בזעי' מצד שבוקעין ומפרידים בעם ומרבים מחלוקת בישראל, ואז נפק 'קוטרא מינייהו' היינו החיבור והקשר שהיה להקדוש ברוך הוא עם ישראל גם כן נפרד וניתר, והשכינה נפק לה ועולה לה למעלה.

אפילו האדם השלם בתורה ומצוות – נכוה מן המחלוקת

'שקל גבבא דעמרא ואמשינה במיא ודעציתה בראשה דרומחא ועייליה התם וכי אפיק הוה איחרך איחרוכי', נראה לפרש כפשוטו שלקח צמר וטבלו במים, ורמז לו שבזמן שהמידות כאלו מצוין באדם, אף אם הוא תלמיד חכם וצדיק גמור שאז הוא נקי כצמר, על דרך שנאמר [ישעיה א, יח] 'כצמר יהיו', ונטבל במים, על דרך שנאמר [יהוקאל לו, כה] 'וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם', או בתורה הנמשלה למים, מכל מקום מידות אלו מקלקלין כל תורתו וצדקתו, שהרי קורח היה גדול בתורה וחכמה, ולא הועילה לו כשהחזיק בשני מידות אלו ונחרך בהם, וזהו שלקח לו לסימן 'גבבא דעמרא ואמשינה במיא ודעציתה בראשה דרומחא ועייליה התם וכי אפיק הוה איחרך איחרוכי', ורמז לו בזה שאף בזמן שהאדם נקי כצמר מכל עון, ונטהר במי התורני, מכל מקום שכשנכנס בשני בקיעות אלו דהיינו בקנאה וכבוד, אז הוא נחרך ונכוה בהם וכו', והמשכיל יבין ויפקח עין שכלו. עד כאן דברי רבנו זי"ע בעיר גבורים.

דין שתהיה השררה חוזרת חלילה מן אחד לחבירו

'קראי מועד אנשי שם' [פסוק ב]

נראין הדברים שנתקבצו אל קרח אנשים מרי לבב אוהבי יותרת הכבוד והשררה, בחשבם כי לכלם יתן שררות, כי זה הדבר אשר בקשה נפש כל אנשי שם אשר אמרו ביניהם 'נעשו לנו שם פן נהיה לבו', ויוכיח על זה ראש דבריהם [פסוק ג] 'רב לכם וגו'. כי אמרו דין הוא שתהיה השררה חוזרת חלילה מן אחד לחבירו, כי רב לכם שימים רבים לישראל שנהגתם עליהם שררה, וראוי שתתנו שבט ההנהגה ביד אחרים 'כי כל העדה כלם קדושים', ו'כלם' מיותר,

אלא כך אמרו ידוע שאין עדה פחות מעשרה [ברכות כא:], ובכל עדה ועדה שבישראל כלם קדושים כל עדה בפני עצמה יש בה קדושה, כי אין דבר שבקדושה בפחות מעשרה, כי בכל עדה של עשרה יש קדושה ובתוכם ה'. ואתם לא די שאתם מתנשאים על עדה של עשרה, אלא אפילו על כל קהל ה' אתם מתנשאים ודבר זה אין לסבול,

ולכך פתח ב'עדה' [פסוק ג] וסיים ב'קהל', לומר שאפילו אם הייתם מתנשאים על עדה של עשרה היה לנו מקום ללון עליכם שהרי כל עדה יש בה קדושה, קל וחומר שיש ללון מדוע תתנשאו על קהל ה' על כולם כאחד.

ומה שנאמר 'ובתוכם ה'', כי בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקדוש ברוך הוא שם אתה מוצא ענותנותו [מגילה לא:], והרי הקדוש ברוך הוא מראה ענוה לישראל ומתהלך בתוכם, רצה לומר באמצע ולא ראש, לומר הריני כריע כאח לכם, ואין אני מבקש לילך בראש כדיני, ואיך אתם תתנשאו על קהל ה'.

ביאור פרשת קרח - וסכנת המחלוקת

שני ביאורים למאמר - מלמד שחשדוהו באשת איש

ביאור א. המתגאה רוצה להיות גבוה מעל גבוהים

וישמע משה ויפול על פניו [פסוק ד]

במסכת סנהדרין [ק:א] אמרו, מה שמועה שמע מלמד שחשדוהו באשת איש, שנאמר [תהלים קו, טז] ויקנאו למושה במחנה, שכל אחד קינא אותו עם אשתו.

ודבר זה רחוק מן השכל מאד ומדברי קבלה לא ילפינו, כי מאן יימר שחשד זה היה בזמן זה דווקא, כי אין לו רמז בפסוק. על כן אומר אני, שבעל אגדה זו רצה לפרש פסוק 'כי כל העדה כלם קדושים ומדוע תתנשאו על קהל ה', מה ענין הקדושה אל ההתנשאות, ואם תימצי לומר שיש יחס ביניהם והקדושה ראוי שתמנע ההתנשאות, אם כן היה לו לומר 'ומדוע תתנשאו על קהל קודש' או 'עדה קדושה'.

אלא ודאי כך אמר קרח למושה, לפי שמצינו במסכת סוטה [ד:] אמרו רבותינו ז"ל 'כל המתגאה לסוף נכשל באשת איש, ובמקום אחר אמרו [שם ד:] 'כל המתגאה כאלו בא על כל העריות', וידוע ש'בכל מקום שתמצא קדושה שם תמצא גדר ערוה' [ויקרא רבה כה, ז], כי העריות מחללין הקדושה, וכך אמר קרח מסברא דנפשיה הרי 'כל העדה כלם קדושים' וגדורין מעריות, ואם כן מדוע תתנשאו להשתרר ולהתגאות, כי דבר זה יגרום לכם שתהיו נכשלים באשת איש ותחללו קדושת העם, לכך אמר על 'קהל ה' ולא אמר על 'קהל קדוש', כי אחר ההתנשאות אין כאן קדושה, כי כל המתגאה לסוף נכשל באשת איש ודבר זה גורם חילול קדושת העם, ובוזה הבין משה שקרח חשדו שיהיה נכשל באשת איש, לכך נאמר 'וישמע משה ויפול על פניו',

וטעמו של דבר נראה לפי שכל המתגאה רוצה שיהיה הוא גבוה מעל כל גבוהים אין עוד מלבדו רודה בכל העולם זולתו, ולפי שכל אשה משועבדת תחת יד בעלה, כמו שנאמר [בראשית ג, טז] 'והוא ימשל בך', על כן אין המתגאה יכול לסבול אפילו ממשלה זו שתהיה ביד אחר, ועל כן נקט דוקא אשת איש ולא שאר עריות, ומדוקדק הלשון שאמר 'לסוף נכשל באשת איש', כי כל מי שמתגאה הרי הוא הולך ובודק בכל מיני שררה שרואה בזולתו לכבוש את הכל תחת ידו, כדי שתהיה ידו בכל הממשלות, ולא ישקוט האיש בכל השררות שכבר השיג עד שלסוף יתן עיניו גם בממשלת האיש על אשתו, וירצה לכבוש תחת ידי, וזהו לשון 'לסוף', כי באמת הממשלה זו שסופו לבקש הוא סוף כל דבר וקץ לכולם. וזה פירוש יקר מאד הן בפרשת זו הן בלשון הגמרא.

ביאור ב. חשדוהו שסילק שם י'ה'

ועיין עוד בדברי רבנו ז"ע ב'עוללות אפרים' [הלק ג, מאמר שפב]

'וישמע משה' פירש בעל הטורים שני תיבות אלו בגימטריא 'מכאן שחשדוהו באשה', ויש לדקדק מה ענין חשד זה לכאן.

ונראה לומר לפי שהוא מהידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל [עבודה זרה ד:] 'הוי מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו', נמצא שהתנשאות שיש לאיזו מנהיג על העם הוא ענין הכרחי מצד פרוד הלבבות שביניהם, ויש לחוש לכמה מיני מחלוקת, לפיכך המנהיג הוא נוהג בהם על פי הסכמה אחת, אמנם בזמן שהשלום מתווך בין האנשים והם בעלי הסכמה אחת אז אין להם צורך בשם מנהיג שיתנשא עליהם.

ואם כן מאחר שאמרו רבותינו ז"ל [בימות סב:] 'השרוי בלא אשה שרוי בלא שלום וכו', וכבר בארנו [מאמר שעד] שמצד האשה נמשך השלום בטבע בין כתות האנשים, לכך אמר קרח למושה כי 'כל העדה כולם קדושים', רצה לומר דביקים בנשותיהם כי כל קדושה היא גדר ערוה, 'ובתוכם ה', כי שם של י'ה' מתווך בין איש לאשתו, והוא שם של השלום, וכן ייסד הפייט ביוצרות שאומרים בחתונה, פירוש הסוד י'ה' הוא אדון השלום וכו', ואם כן מאחר שהשלום מתווך ביניהם 'מדוע תתנשאו על קהל ה', שאין להם צורך במנהיג.

וזהו שאמרו 'וישמע משה' בגימטריא 'מכאן שחשדוהו באשה', והוא שחשדוהו בסילוק שם י'ה' מצד הזנות והוא העדר השלום, ולכך דעתו של משה שיש להם צורך במנהיג, כי נפסק חוט השלום החורז את הכל,

ביאור פרישת קרח - וסכנת המחלוקת

זהו שאמרו בפרק חלק [מנהדרין קט:]: 'און בן פלת אשתו הצילתו וכו', רצה לומר מצד אשתו ניצול מן המחלוקת כדרך שנתבאר, לפיכך נידון קרח במה שנאמר [פסוק ל] 'וירדו הם וכל אשר לה חיים שאולה', לפי שערער על המנהיג שזולתו איש את רעהו חיים בלעו, לכך נאמר [קהלת ט, ט] 'ראה חיים עם האשה', וקל להבין. עד כאן דברי רבנו ז"ע ב'עוללות אפרים'.

הקדוש ברוך הוא בחר במשה - רק בגלל הענווה

והוסיף עוד רבנו ב'עיר גבורים'

'וישמע משה ויפול על פניו', רמז להם משה בזה שבחר הקדוש ברוך הוא בהם לא מצד חמשה מעלות אלו לבד [היינו: נוי, כח, עושר חכמה וכבוד, ועיין ברבנו בחיי ויקרא כא, י] רק מצד הענווה שבהם, וזה רמז להם בנפילה זו, כי הנפילה על הפנים מורה על ההכנעה שהוא נכנע בפני כל אדם, והוא מן הנעלבים ולא מן העולבין, ולזה נפל על פניו, על דרך שנאמר [ירמיה נא, נא] 'כסתה כלימה פניו', וכן אמרו רבותינו ז"ל [חולין פט:] 'גדול מזה שנאמר במשה ואהרן ממה שנאמר באברהם, דאילו באברהם כתיב [בראשית יח, כז] 'ואנכי עפר ואפר', ובמשה ואהרן כתיב [שמות טז, ז] 'ונחנו מזה', וכבר ביארנו מאמר זה בשער המידות [עין שם], ורמז משה לקורח דבר זה שאמרו רבותינו ז"ל [נדרים לה:] 'אין הקדוש ברוך הוא משרה שכנתו אלא על חכם גבור ועשיר ועניו וכולן במשה וכו'.

נמצא שבחר בו מצד ענוה שבו, אבל בקורח ועדתו אף על פי שהיו בהם על המעלות אלו, לא בחר בהם ה' לפי שלא אחזו במידת הענווה ורדפו אחר השררה, הפך ממה שהיה משה מתחילה בורח מן השררה, ואמר [שמות ד, י] 'לא איש דברים אנכי, והם רדפו אחר השררה, על כן אמר משה [פסוק ה] 'בקר וידע ה' את אשר לו', שאם יחפוץ בכם ה' אז יקיים בכם מה שנאמר [ישעיה לג, ב] 'היה זרועם לבקרים וגו', ואם לא יחפוץ אז יקיים בכם מה שנאמר [תהלים קא, ה] 'לבקרים אצמית כל רשעי ארץ'. עד כאן דברי רבנו ז"ע ב'עיר גבורים'.

הניתן בבוקר - ניתן בשמחה

'בוקר וידע ה' את אשר לו' [פסוק ה]

אין פירושו הגבלת זמן לאמר 'מחר יהיה האות הזה', דאם כן הוה ליה למימר 'בקר יודע ה', מהו 'וידע' בוי"ו, 'ואשר אליו' מבעי ליה מהו 'לו'.

אלא כך פירושו 'הבקר' יאמת ויברר הדין עם מי, וזה לפי שקרח חלק על הכהונה ועל המתנות כהונה, כדאיתא במדרש [ילקוט שמעוני טז, א] במעשה אשר סיפר קרח לכל העדה, אלמנה היה לה כבשה ולקח אהרן ראשית הגז והבכור זורוע ולחיים וכו', וראיה לזה שהרי אחר אשר נחה שקטה הארץ מן המחלוקת נתן ה' לאהרן המתנות ברית מלח עולם, שמע מינה שקרח היה מערער עליהם,

ואמר משה [פסוק כח] 'בזאת תדעו' כי נתן ה' לאהרן המתנות חלף עבודתו, כי כל דבר הניתן בבקר הוא הדבר הניתן בשמחה ובפנים מאירות, וזה הוראה שהנתינה דבר הגון, כמו שפירש רש"י פרישת בשלח [שמות טז, ז] על המן שניתן בבקר. ולכך נאמר לקמן במתנות כהונה [לקמן יח, ח] 'ואני הנה נתתי לך', פירש רש"י בשמחה, כמו 'הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבבו' [שמות ד, יד], והיינו בפנים מאירות, וכל דבר הניתן בשמחה ובפנים מאירות ניתן בבקר בבקר, בהטיבו את אשר שאל כהוגן, ואם כן ה' בקר' יברר שהאמת עם אהרן, וידע ה' את אשר לו. כי לו יתברך הכסף והזהב ומשלו יתן לו ה' למשרתיו עושי רצונו, ולא כמו שאמר קרח שלקחם בלא הורמנא דמלכא יתברך.

ומדקאמר משה [פסוק טז] 'לא חמור אחד נשאתי', שמע מינה שכשם שחשדוהו שנתן לאהרן הכהונה כדי שיוכה במתנות כהונה, כך חשדו את משה לומר אך לו המלוכה כדי לזכות בזה משפט המלוכה, את חמוריהם יקח וגו' [שמואל א ח, טז], על כן אמר כמתנצל לא זו שלא לקחתי בזרוע חמור של אחד מהם, אלא אפילו במתנה לא לקחתי מהם, לכך אמר 'נשאתי' לשון 'וישא משאת מאת פניו' [בראשית מג, לד], ולפי שמדרך המלכים להרע למי שאין נותן לו מתנות, לכך אמר 'ולא הרעותי את אחד מהם',

ולפי מה שפירשנו למעלה שקרח חלק על הבריאה אמר כאן 'בקר', כי מצד שאין אתה יכול להפך הבקר לערב בזה וידע ה' את אשר לו. כי לו יתברך תבל ומלוואה והוא הממליך מלכים ובידו יתברך להקריב אליו את אשר יבחר בו.

ביאור פרשת קרח - וסכנת המחלוקת

אהרן לא נפגע מקרבת ה' – כי היה עניו ביותר

'המעט מכם וגו' [פסוק ט]

'לכם' לא נאמר אלא 'מכם', לפי שמדבר על המרד והמעל היוצא מכם, וכי דבר מועט וקטן הוא מרד כזה, שמי שנותנין לו איזו מינוי יערער על שלא נתנו לו עוד מינוי גדול מזה. ויש אומרים שמדבר כלפי המיעוט שהלויים המעטים מכל השבטים, כי הבדיל ה' אתכם וגו' והיינו לעבודת ארון המכלה בכם, ובקשתם גם כהונה ותסתכנו ביותר, כי כל הקרב הקרב ביותר אל ארון ברית ה' מסוכן ביותר, 'ואהרן מה הוא', כי לעולם היה עניו ביותר ואינו מחשיב את עצמו לכלום, על כן הוא מתקיים, אף על פי שהוא קרוב אל ה' ביותר, כמו שאמרו [סנהדרין יד.] 'הוי קבל וקיים', אבל כל מי שאינו בערכו בגדר הענוה אינו מתקיים אם יבא לפני ה' בלב גם.

דתן ואבירם – חשבו שרוצה משה לשחד אותם

'ויאמרו לא נעלה' [פסוק יב]

לאיזו הר קרא להם לעלות, ומהו שאמרו 'העיני האנשים ההם תנקר', וביאור הענין שמושה שלח אחריהם לדבר על לבם דברי שלום, והמה חשדו את משה שלכך שלח אחריהם לפי שהם גדולים והעיקר במחלוקת זה, ורוצה משה ליתן להם איזו מינוי של שררה דרך שחד כדי שיסתלקו מן המחלוקת, ואז ממילא יסתלקו כולם, על כן השיבו למשה 'לא נעלה', לא נקבל ממנו דרך שחד שום מעלה ושררה, ועל זה אמרו [פסוק יד.] 'העיני האנשים ההם תנקר', 'כי השוחד יעור' [דברים טז, יט], וכי אתה סובר לעור עיינו בשוחד זה,

וכדי לתקן לשון 'האנשים ההם', נראה שלא על עצמם אמרו כן, אלא על כל האנשים אשר אתם, כי אף אם אנחנו נשתוק בעבור שתתן לנו איזו שררה או נחלת שדה וכרם, מכל מקום האנשים אשר אתנו כל שכן דפקרו טפי, 'העיני האנשים ההם' אשר אתנו 'תנקר', שיהיו כל כך עורים שלא ירגישו בתחבולה זו, לפיכך [פסוק יז.] 'לא נעלה' לא נקבל ממך שום שררה ועליה.

ומה שהכניסו תוך סיפור זה [פסוק יג.] 'המעט כי העליתנו וגו', חדא ועוד קאמרו, מתחילה אמרו שכך דרכך שאתה מבטיח ואינו עושה, כי כך הבטחת את בני ישראל להביאם אל ארץ זבת חלב ודבש, והעליתנו ממצרים ארץ טובה, וכל זה עשית כי תשתרר עלינו כדי להראות שררתך עלינו, ולא אתה בלבד אלא גם השתרר אחרים עלינו כאהרן וזולתו,

'אף אל ארץ זבת חלב ודבש לא הביאתנו ותתן לנו נחלת שדה וכרם וגו' [פסוק יד.], אמרו ממה נפשך, למה זה אתה שולח אחרינו, אם להבטיח לנו איזו נחלת שדה וכרם כשנבא לארץ, הרי זה דבר שלא בא לעולם, כי עדיין לא הביאתנו שמה ותתן לנו עכשיו נחלת שדה וכרם, ואף אם תימצי לומר שחברינו לא ירגישו בתחבולה זו כי נתינה זו לעתים רחוקים, מכל מקום יש כמה דברים בגו, הן מצד שהרי לא נעלה לארץ כי כבר נגזרה גזירה שנמות במדבר, ואם תימצי לומר שנתינה זו תהיה לזרעינו, מכל מקום מה כשרון לנו בזה, וגם לזרעינו הדבר בספק, כי מדרכך להיות מבטיח ואינו עושה. ועוד שהדבר לא בא לעולם עדיין. ואם תרצה ליתן לנו איזו שררה תיכף ומיד יש חששא אחרת שחברנו ירגישו בתחבולה זו, 'העיניהם תנקר' שלא יראו עין בעין תחבולה זו.

ויש אומרים ניקור עינים זה קאי על הצרעה, שהבטיחם שהצרעה 'ישלח ה' לפניהם' [שם, כ.] כדי שתנקר עיני הכנענים, ואמרו אף אם באמת יהיו סומים מכל מקום 'חזק הוא ממנו' ולא נוכל לעלות אל העם, זהו שאמרו 'לא נעלה'.

ההבדל שבין 'הבדלו' לבין 'הרומו'

'הבדלו מתוך העדה הזאת וגו' [פסוק כא]

קרוב לשמוע שגם מתחילה לא עלתה על דעתו יתברך להעניש הבלתי חוטאים, אלא שעל עדת קרח אמר כן, ומשה הבין שעל כל עדת ישראל אמר כן, לפי שכבר נאמר [פסוק יט.] 'ויקהל עליהם קרח את כל העדה', והיה סבור משה שכל ישראל הסכימו עמו, ועל כן אמר על כל העדה [פסוק כא.] 'ואכלה אותם כרגע', ולא חשש פן יאמרו מבלי יכולת ה' וגו'. כי בלאו הכי הם מטולטלים ארבעים שנה במדבר ואף אם יכלה כולם, מכל מקום תוך ארבעים שנה יוכל לעשות את משה ואהרן לגוי גדול, כמו שנעשו מתי מספר במצרים פתאום לגוי גדול ועצום.

ביאור פרשת קרח - וסכנת המחלוקת

לכך אמר משה בתפלתו [פסוק כב] 'אל אלהי הרוחות לכל בשר', לפי שמושה לא ראה בישראל שום ריעותא, כי אף על פי שנאמר 'ויקהל עליהם קרח את כל העדה', מכל מקום אין ראייה מכאן שבאמת נקהלו ישראל על משה, אלא קרח עשה את שלו והקהילם עליהם כדרך כל מסית ומדיח, ומאן יימר שישאל נתפתו לדבריו, אך מאחר שהבין שרוצה הקדוש ברוך הוא לכלות כל ישראל כרגע, זהו לפי שהוא 'אלהי הרוחות', ויודע מה שברוחו של כל אחד ואחד וידע שבלבם מסכימים עם קרח,

ומכל מקום אמר משה 'האיש אחד יחטא', על קרח המדיח אמר כן, כי הוא עיקר החוטא בהסתה זו ומן הראוי שלא יקצוף על כל העדה, כי מצינו שנאמר [במדבר יב, א] 'ותדבר מרים ואהרן במושה', ולא נענש אהרן, לפי שמרים היתה ההתחלה לדבור ואהרן טפל לה, כך כל העדה יש ללמד עליהם קצת זכות, כי לא באו מעצמם לידי חטא זה כי אם מחמת המציק המסית ומדיח בחלקת לשונו, ואם על כל פנים ראויין לעונש מה, מכל מקום אין הדין נותן שיהיו שוים בעונש אל המסית לכלות כולם כרגע במיתה אחת, שהרי גם לנחש המסית הוסיף בקללה מלאדם וחווה, כי הכל מתרפאין חוץ מן הנחש שאין לו רפואה [בראשית רבה כ, ה].

'וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל העדה לאמר העלו מסביב למשכן קרח' [פסוק כג-כד], מעולם לא עלה על לבי להעניש כל העדה, כי אדרבה יודע אני שלא נתפתו לקרח, ומה שאמרתי 'הבדלו מתוך העדה', על כל ישראל אמרתי כן שיבדלו מתוך עדת קרח, וראיה לזה, ממה שנאמר מתחלה 'וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר', מהו 'לאמר' למי יאמרו כן, אלא שרצה ה' שיאמרו לכל ישראל 'הבדלו', ומשה לא הבין דברי השם יתברך, כי מלת 'לאמר' הוא מאמר התורה על שם סופו,

אבל למטה נאמר [לקמן יז, י] 'הרומזו מתוך העדה וגו'', כי שם נאמר 'ויהי בהקהל העדה על משה וגו'', כי שם נקהלו באמת עליהם, על כן אמר למשה ואהרן 'הרומזו לשון רוממות השייך למשה ואהרן כפי מדרגתם, וכאן אמר 'הבדלו' כי לכל ישראל אמר כן, כי אין לשון רוממות שייך בכל העדה כאמור, ומשה לא הבין זה מחילוק הלשון כי לא שמע עדיין מאמר 'הרומזו',

וראייה לדברינו ש'הרומזו' אינו לשון הבדלה, שהרי נאמר אחר כך [לקמן יז, יא] 'והולך מהרה אל העדה שמע מינה שלא היו ביניהם, ומהו שאמר 'הרומזו', אלא שהוא לשון רוממות, כי כולם ירדו שאולה ולכם תשא הגדולה והרוממות כי תהיו לעם עצום, כדי לקיים השבועה. וקרוב לפירוש זה כתב הרמב"ן בשם רבנו חננאל, ומשם תראה מה שהוספתי משלי על דבריו כי בהם יתורצו הרבה ספיקות.

שני מיני תועלת בביקור חולים

'אם כמות כל האדם ימותו אלה וגו' [פסוק כט]

במסכת נדרים [לז:] אמרו רבותינו ז"ל 'רמז לביקור חולים מן התורה שנאמר אם כמות כל אדם וגו', שהם חולים ומוטלים על עריסותיהם ובני אדם מבקרים אותם לא ה' שלחני. ופירש רש"י שסמך על סוף המקרא, שאמר 'פקודת כל האדם יפקד עליהם' פקידה זו היינו ביקור.

והנה מקום אתי לפרש פקידה זו בדרך אחר כי יש שני מיני תועלת בביקור זה, האחד הוא, שמבקרין אחרי צרכיו של החולה. השני הוא, לצורך החולכים שמה, כי כמו שטוב ללכת אל בית אבל כדי שהחי יתן אל לבו, כך טוב ללכת אל החולה כי על ידי זה יבקש ויפשפש במעשיו, כי ילכו שמה אבירי לב הרחוקים מצדקה אשר אין פחד אלהים לנגד עיניהם, ולבם הערל טח מהבין לאחריהם כי תהו הוא וסופו למקום רימה.

על ידי שיבקרנו אותם - יזכו לזכות הרבים

וזהו 'פקודת כל האדם', כי הסוף הוא 'פקודת כל אדם יפקד עליהם', 'יפקד' לשון זכירה, ורצה לומר אם 'יפקד' ויזכר עליהם פקודת כל אדם היינו המיתה, וזה ודאי על ידי שיבקרנו אותם ויתגלגל זכות זה לרבים על ידיהם, ואינן מקבלים עונש כמדתם, אז כדבריהם כן הוא 'שלא ה' שלחני', אבל 'אם בריאה יברא ה' וגו', שלא ימותו כדרך כל העולם, ואז לא יזכר על ידם פקודת כל האדם, כי מחידוש לא ילפינו, כי לא יעלה על לב אדם למות במיתה משונה כזו, 'בזאת ידעון כי נאצו האנשים את ה', ואינן ראויין שיתגלגל על ידם שום זכות לזולתם.

וטעם למיתה כזו, לפי מה שכתבתי למעלה שכפרו בחידוש העולם ובבריאתו, אמר משה 'אם בריאה', אם באמת היתה בריאה חדשה בששת ימי המעשה, אז יאמת ה' דברי ויברא גם עתה חדשה בארץ, ועל ידה יכירו וידעו כי ה' עושה חדשות,

ביאור פרשת קרח - וסכנת המחלוקת

למה דווקא בריאה זו?

ומה שנברא בריאה זו דווקא, לפי שאמרו רבותינו ז"ל [אבות ג, ב] 'אלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו', והמה לא רצו בשום מנהיג, כי אמרו 'כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה', ולפי סברתם הנבערה 'בלע איש את רעהו חיים', על כן יענשו כמדתם שירדו שאול חיים. כי אפילו המתעצל בהספדו של אדם כשר, אמרו רבותינו ז"ל [שבת קה:]: שראוי לקוברו בחייו, לפי שנראה שאינו מרגיש בהעדר השלם שהיה מטיל מוראו על הבריות, כל שכן עדת קרח שבפה מלא אמרו שאינן רוצין בשום מתנשא לכל ראש,

על כן אמר משה שאם ימותו על מטתם ולא ירדו שאול חיים, אז לא ה' שלחני לעשות כל המינויים של השררות והנהגת העם, אמנם אם ירדו שאול חיים בזאת ידעון כי נמדד להם כמדתם, כי ה' שלחני לעשות כל המינויים, כדי שכל העם הזה איש על מקומו יבא בשלום, לכך נאמר [פסוק ג] 'ויאבדו מתוך הקהל', מתוך שרצה ה' שיהיו כל ישראל בקהלה אחת ובאגודה אחת, וכל קהילה ואסיפה צריכה למנהיג כדי שלא יבלע איש את רעהו, והמה לא רצו בזה, על כן נאבדו, כי הוא יצא לחלק ובין אחים יפריד על ידי מחלוקתו.

עם ישראל רצו לשמוע את דברי בלועי קרח מן האדמה

'נסו לקולם' [פסוק לה]

'מקולם' מבעי ליה למימר, ועוד להיכן נסו ואנה מפניו יתברך יברחו, והנה רבותינו ז"ל אמרו [תנחומא קרח יא] שקרח ועדתו אומרים תמיד 'משה אמת ותורתו אמת והם בדאים', ואותו קול התחיל לבצבץ מיד אחר הבליעה, ולאותו קול היוצא ממקום הבליעה נסו כל ישראל לשמוע מה ידברו, כי סברו מסתמא הם מתודים על חטאם, ורצו לידע מה היה עיקר חטאם כדי שידעו להשמר ממנו שלא יעבור גם עליהם כוס זה, וזהו שאמר 'כי אמרו פן תבלענו הארץ', ומדקאמרו 'משה אמת ותורתו אמת' שמע מינה שכפרו גם בתורתו,

ואולי תלו זה במה ששמעו 'אנכי' ולא יהיה לך' מפי הגבורה, אם כן רוצה ה' שכל ישראל ישמעו הכל מפי הגבורה, ומה שמשה מגיד להם עוד לאו כל כמיניה ליתן מקום לדבריו אשר לא שמעו גם המה, ולדעתי שזה כוונת רש"י שפירש 'כי כל העדה כלם קדושים לא אתם לבדכם שמעתם אנכי ולא יהיה לך', רצו בזה מאחר שגם כל העדה שמעו שתי מצוות אלו, לו חפץ ה' במצוות יותר מאלו כעת למה לא השמיענו כזאת, אלא ודאי שמלבכם אתם בודים הכל, ולפי שחלקו על התורה אמרו בהתודותם 'משה אמת ותורתו אמת'.

ענין צרעת לחולק על הכהונה

'ולא יהיה כקרח ועדתו וגו' [במדבר יז, ה]

פירש רש"י 'שלא ילקה בצרעת כמו שלקה משה בצרעת בידו [סנהדרין קי], ומלת 'לו' שב אל החולק על הכהונה, וכאן הבן שואל מה ענין צרעת של משה אל החולק על הכהונה, ויותר היה נכון אם היה מביא לראיה צרעת של מרים, שהיה מעין מחלוקתו של קרח, כי מחלוקתו על הכהונה נמשך ממה שחלק על נבואתו של משה 'לא שלחך ה', ומזה המין היא צרעת של מרים, שאמרה [לעיל יב, ב] 'הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר' וכן אמר קרח 'כי כל העדה כלם קדושים' [לעיל טז, ג], לא אתם לבדכם שמעתם בהר סיני 'אנכי' ולא יהיה לך', אבל צרעת ידו של משה מה שייכות יש לו למחלוקתו של קרח.

ועתה שא נא ענין וראה, כי הנני מקרב הענינים והיו לאחדים בידך, וילקה הדומה בדומה, ומשם תקח ראיה בריאה וטובה שהחולק על נבואתו של משה לוקה בצרעת, וזה לפי שאמרו רבותינו ז"ל [שבת יז, א] 'החושד בכשרים לוקה בגופו, מנלן ממושה וכו', וכפי שורת הדין שראוי לעשות אל החושד 'כאשר זמם לעשות לאחיו', אם כן החושד נלקה באותו מכה שהיתה ראויה לכא על הנחשד אם היה הדבר אמת, ומשה חשד את ישראל בכלתי מאמינים בנבואתו, כמו שנאמר [שמות ד, א] 'והן לא יאמינו לי וגו' כי יאמרו לא נראה אליך ה', והיינו ממש דברי קרח שאמר 'לא נראה אליך ה', ואתה בודה הכל מלבך, מדהוצרך משה לומר [לעיל טז, כח] 'כי ה' שלחני כי לא מלבי', כך חשד משה את ישראל שיכחישו נבואתו ויאמרו 'לא נראה אליך ה', ומלבך אתה בודה כדי לנהג שררתך עלינו.

ביאור פרשת קרח - וסכנת המחלוקת

ומדאנו רואין שנלקה משה בצרעת על שחשדם במה שאין בהם, שמע מינה שאילו היה הדבר אמת שהיו ישראל מכחישינן נבואתו אז היו ישראל לוקין בצרעת זה, ולפי שחשדם במה שאין בהם נלקה הוא באותה מכה שהיתה ראויה לבא עליהם, דאם לא כן לא יהיה מדה כנגד מדה, וצריך להיות 'כאשר זמם לעשות לאחיו', ומכאן ראייה ברורה שהחולק על הכהונה לוקה בצרעת, כי כל החולק על הכהונה חולק על נבואתו של משה ואומר לא נראה אליו ה' ליתן לו רשות שיתן הכהונה לאהרן דווקא, וחושדו שמשה מלבו נתנה לאחיו, וזה פירוש יקר.

מדוע דווקא צרעת

וטעם לצרעת דווקא, היינו לפי שמצינו [ערכין טו.] שהצרעת בא על גסות הרוח, ועל לשון הרע. שכן עוזיהו נצטרע על שגבה לבו עד להשחית [דברי הימים ב טו, יט], ומדברי קבלה ילפינן שנאמר 'גבר יהיר ולא ינוה' [הבקוק ב, ה], שלא ישאר בנוה שלו, לפי שסופו לישוב בדרך מחוץ למחנה. ואילו היו ישראל בלתי מאמינים בנבואת משה מסתמא היו חושדים אותו כי לבעבור השתרר עליהם הוא רוצה למושכם אחריו, ואילו היו אומרים אליו 'לא נראה אליך ה' בלשון נוכח, היו ודאי בכלל מספרי לשון הרע, ומשני צדדים אלו היו נלקין בצרעת, ועל כן חזר הדין על משה שחשדם שלא כדיון,

מדוע דווקא צרעת ביד

וצרעת ביד דווקא כמו שאמרו רבותינו ז"ל [ערכין טו.] כתיב מות וחיים ביד הלשון [משלי יח, כא], וכי יש יד ללשון, אלא מה היד ממית אף הלשון ממית, שנאמר [רמיה ט, י.] חץ שחוט לשונם, 'שוחט' כתיב, כי הרי זה בא להיות שוחט לאחרים ונמצא שחוט, כי לשון הרע תלתא קטיל [דברים רבה ה, י.], וכן קרח היה בכלל כת ליצים, כדאיתא במדרש [שוחר טוב תהלים א], וסימן לדבר קרח ר"ת ק'שת ר'ומח ח'רב, על שם שנאמר [תהלים נ, ה.] 'בני אדם שינייהם חנית וחצים ולשונם חרב חדה'.

מדוע לא נענש קרח בצרעת

ומה שלא נענש קרח בצרעת כמשה, לפי שהיה קים ליה בדרבה מיניה, שהרי כפר בעיקר ובתורת משה, ורצה לבטל השררה אשר מזה הצד נתן הדין שיהיה מן הבלועים, ועוד שכבר ראה מעשה ה' הגדול מה שלא ראו ישראל בשליחות ראשון של משה, וזהו שאמר [ספוק ה.] 'זכרון לבני ישראל וגו' למען אשר לא יקרב איש זר להקטיר קטורת', כי הזר הקרב מסתמא הוא חולק על נבואת משה, ומכל מקום 'הזר הקרב לא יהיה כקרח ועדתו' שוה בעונש, כי קרח ועדתו היו בו חטאים גדולים זולת זה. אלא יהיה כאשר דבר ה' ביד משה לו. כמשה שלקה בידו בצרעת כך ילקה בצרעת כל החולק על הכהונה.

גודל מעלת השלום

השלום הוא סיבת קיום העולם, וטעמו ונימקו של דבר הוא, מבואר לפי מה שאמרו רבותינו ז"ל [בראשית רבה לח, ו.] שישאל בזמן ששלום ביניהם אפילו הם עובדים עבודה זרה הנח להם, שנאמר [הושע ד, יז.] 'חבור עצבים אפרים הנח לו', אמנם כשחלק לבם אין הקדוש ברוך הוא ממתין להם, שנאמר [הושע י, ב.] 'חלק לבם עתה יאשמו'. ויש לכל משכיל ליתן ליבו למאמר זה שהוא קושי ההבנה, שהעדר השלום יהיה חמור מעבודה זרה, ונראה לפרש מאמר שזה בשלשה דרכים.

הדרך הראשון הוא – שעובדי עבודה זרה בזמן ששלום ביניהם, אי אפשר שלא ישאו ויתנו בדבר אם העבודה ההיא יש בה ממש או אם הבל היא מעשה תעתועים, ובזמן שהם בהם כמה אחד, ונושאים ונותנים בדבר, בלי ספק שמתוך הויכוח והמשא ומתן שבין העובדים יגיעו לעומקה של עבודה זרה, ויתברר להם ששוא עבוד אלהים אחרים, בלתי לה' לבדו, כי הויכוח שבין אנשים שהשלום מתווך ביניהם הוא שהאחד נותן לבו לדברי חבירו, ואם יראה לו שדבריו טובים ונוכחים, אזי יודה לו והוא שומע לדבריו, ומתוך ויכוח כזה יתברר האמת,

והוא בעצם מה שאמרו רבותינו ז"ל [אבות ה, יז.] 'כל מחלוקת שהיא לשם שמים כמחלוקת הלל ושמאי סופה להתקיים וכו', כי על אף פי שהם חלוקים בדבר, מכל מקום הם מתאחדים במה שיש לכולם תכלית אחד, לברר האמת על פי רצון אביהם שבשמים, ואם כן מחלוקת זה הוא בעצם השלום, ולכך אמרו 'מחלוקת לשם שמים', ולא אמרו 'לשם ה', ושמים אלו מה טיבם לכאן, אלא לפי שמצינו ששינה הקדוש ברוך הוא שם 'רקיע' לשם 'שמים', לפי ששם 'רקיע' מורה על עצם המחלוקת, כמו שאמרו [בראשית רבה ד, ו.] 'מפני מה לא נאמר כי טוב בשני, מפני שבו נברא המחלוקת',

גודל מעלת השלום

והוא הרקיע שהבדיל בין מים למים, וכמו שנאמר [משלי יז, יד] 'פוטרו מים ראשית מדון', כי במה שפטר והבדיל הקדוש ברוך הוא בין מים למים במעשה בראשית, זה היה ראשית והתחלת כל מדון ומחלוקת שבעולם, אמנם שם שמים מזרה אדרבה על עצם השלום, כי 'שמים' נוטריקון 'אש ומים' שהשלימו ביניהם, כמו שנאמר [איוב כה, ב] 'עושה שלום במרומו', והורה בזה שהמחלוקת זה הוא בעצם השלום וקיום העולם'. כדמסיק שם אמר רבי טביומי ומה המחלוקת שהוא לקיומו של עולם, לא נאמר בו 'כי טוב וכו', לכך אומרו שמחלוקת הלל ושמאי דומה למחלוקת השמים, לפיכך סופו להתקיים, רצה לומר סופן להתקיים באהבתם כאשר היו לפנים, מאחר שתכלית שניהם אחד הוא, כמו שלמדו רבותינו ז"ל [קדושין ל:] מן הפסוק [במדבר כא, יד] 'ואת והב בסופה'.

לפיכך אמר, 'אפילו בזמן שישאל עובדין עבודה זרה ושלום ביניהם, הקדוש ברוך הוא האריך להם אפו, כדי שישאו ויתנו בדבר, וסופם להתברר כי שקר תרימתם, והיא תהלתו של הקדוש ברוך הוא כשהמה בעצמם יתבוננו בינה שהבל נחלו, זהו שאמר [ישעיה כה, ט] 'למען שמי אאריך אפי ותהלתי אחטם לך'.

אמנם בזמן שעובדים עבודה זרה וחלק לבם זה מזה, אזי 'עתה יאשמו', תכף ומיד, כי אף אם ישאו ויתנו בדבר לא יתברר האמת מתוך משא ומתן שבין המתווכחים כשהם מתנגדים, שדעת כל אחד לסתור דברי חברו, אף על פי שרואה דבריו נכוחים אין שומע לו, כי אין כוונתו כי אם לקנתר חבירו, הלא מטעם זה אסור רבותינו ז"ל [סנהדרין כט.] להשיב בדין שני תלמידי חכמים שהם שונאים זה לזה, לפי שדעת כל אחד לסתור דברי חברו, אף על פי שיודע שדבריו בלתי צודקים, הוא מתעקש וחולק על כל פנים, לאמור שהאמת אתו, ובויכוח כזה נתגנו חכמי חוץ לארץ, כמו שאמרו רבותינו ז"ל [סנהדרין כד.] 'חובלים אלו תלמידי חכמים שבחוץ לארץ, שמחבלין זה לזה בהלכה, נועם אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל, שמנעימים זה לזה בהלכה וכו'.

הדרך השני, כי מהידוע שעובדי עבודה זרה כל זמן שמאריכין בטעותם, ביותר הם מכירים בפחיתות העבודה ההיא, והולכין ומתמעטין בטעותם כל עוד שארכו להם הימים, כי יקרה לפעמים מקרה בלתי טהור מפאת המערכת והגלגל אשר יסבב עליהם איזו פגע רע, והם צועקים ליראתם ואינן נענין, כמו שנאמר [ישעיה מז, ג] 'עמדו נא וישיעוך וגו', אם כן בוודאי תמיד מתמעטין והולכין מטעותם, לפיכך ראוי שיאריך להם הקדוש ברוך הוא אפו, כדי שמעצמם יראו ההעדר הכרוך בה, וכמו כן האלילים העשויים מעץ ואבן כל עוד שיוקינו תפחת צורתם וצלמם תבוה, ואז מעצמם יראו ההעדר שבה ויחזרו מטעותם.

אמנם טבע המריבה הוא בהפך זה, שכל עוד שתמשך המריבה היא מתחזקת והולכת, כי תצא אש המחלוקת ובערה ואין מכבה, כמו שנאמר [משלי יז, יד] 'פוטרו מים ראשית מדון', כי כך הוא טבע המריבה שאם יונה כמות שהוא אזי הוא הולך ומתגבר, לפיכך למלך ה' צבאות אין שוה להניחם במחלוקתם, לכך נאמר 'עתה יאשמו', כי לא יתכן להאריך להם כאמור.

הדרך השלישי הוא, שיאמר בזמן שהן עובדין עבודה זרה ושלום ביניהם, היינו שהם שוגגים וטועין וחושבין שרצון הקדוש ברוך הוא עמהם, כאותן העובדים לאמצעיים שחושבים ששלום ביניהם ובין יוצר הכל, וזהו שאמר 'חבור עצבים' שהם חושבים להתחבר לבורא הכל על ידי עצבים אלו, אזי 'הנח לו' בדין הוא שיאריך להם הקדוש ברוך הוא אפו.

אמנם כשחלק לבם מן הקדוש ברוך הוא, ועובדין עבודה זרה להכעיסו, כמו שנאמר [ישעיה סה, ג] 'העם המכעיסים על פני תמיד', כמו שאמרו במנשה [סנהדרין קג.] שהעמיד בהיכל צלם בעל ארבע צורות, ואמר שבכל צד שתפנה השכינה תכעוס, ואם כן גם המה ידעו ש'חלק להם מהם', ולהם ראוי שלא להמתין כלל, כי אם 'עתה יאשמו'. וזה מצינו שבארץ מצרים היו ישראל עובדין לאלילים, כמו שנאמר [חוקתא כ, ה] 'ואודע להם בארץ מצרים, ואומר להם איש גילולי עיניו השליכו וגו', ואף על פי כן לפי שהיה השלום מתווך ביניהם האריך להם הקדוש ברוך הוא אפו, ובסיבת השלום לסוף חזרו מעצמם, אך בהיותם על אדמת ישראל, שחלק לבם זה מזה, ועבדו עבודה זרה, כמו שנאמר [איכה ג, יז] 'ותזנח משלום נפשי וגו', לפיכך היה הדין נותן שילכו בראש גולים, ולא יכלה אותם הארץ לשבת שמה, ואסף ה' את שלומו מן העם הזה, כמו שנאמר [ירמיה טז, ה] 'אספתי שלומי מן העם הזה וכו'.

וזה ברור לכל משכיל שמצד דברי ריבות שבערינו נוטל הכבוד מבית חיינו, כי שלימות אומה זו תלוי בזמן ששלום ביניהם, כי שנים עשר שבטי יה מתדמים לשנים עשר מזלות שברקיע, שהשלום מתווך ביניהם, כמו שאמרו רבותינו ז"ל [ראש השנה כג.] 'מעולם לא ראתה החמה פגימתה של הלבנה', מפני השלום, וכן מהלך שנים עשר מזלות הוא כהולך בסולם לאחוריו, באופן שכל אחד חושב כי הוא הראשון, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל [שבת טז.] 'הקרסים שבמשכן ככוכבים ברקיע', כי פעולת הקרסים היה לחבר המשכן, כמו שנאמר [שמות כ, יז] 'והיה המשכן אחד', וכן הכוכבים ברקיע השלום וההתאחדות מצויה בהם, כמו שנאמר [דניאל יב, ג] 'ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד', הם רודפי השלום בין איש לרעהו, באופן שכולם יחדיו יצדקו ויתהללו, וכמו כן הארץ הקדושה השלום מצויה בה, מצד התאחדות ההפכים, והיותה ממוצעת בין קור לחום, כי הוא מרכז העולם, ואקלים או נוף האמצעי שבשבעה אקלימים או נופים, שנאמר [תהלים מח, ג] 'יפה נוף משוש כל הארץ', ומיזוג הקור והחום מתייחס למידת השלום, כמו שנאמר [איוב כה, ב] 'עושה שלום במרומו' דהיינו בין הנמצאים של אש ושל מים, לפיכך נקרא ארץ ישראל נוה שלום, שנאמר [ישעיה לב, יח] 'ושכן עמו בנוה שלום וגו', וכתוב [תהלים לו, יא] 'ענוים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום'.